

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

BIERNACZKY, Szilárd

Jankó János és Afrika / János Jankó and Africa

Eredeti közlés /Original publication:

Néprajzi Hírek, 2018, 47. évf., 43. szám, ...–... old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR – 000.003.296

Dátum/Date: 2018. december / December

filename: bsz_2018_JankoJanosAfrika

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

BIERNACZKY, Szilárd: Jankó János és Afrika / János Jankó and Africa,

AHU MATT, 2018, **pp. 1–8.** old., No. 000.003.296 <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika–kutatás, Jankó János afrikai kutatásai és publikációi felfedezésre várnak

African studies in Hungary, János Jankó's research and works on African studies to discover

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV–, TANULMÁNY-, CIKK-, DOKU-
MENTUM- ÉS ADAT-TÁR / THE FIRST HUNGARIAN FREE

ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS,
STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* Magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára / Writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* Az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött. / The materials in the database are free but access or downloading are subject to registration.

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig. / The African–Hungarian Union is a non–profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

JANKÓ JÁNOS ÉS AFRIKA

BIERNACZKY, Szilárd

Jankó János emlékét megidézve
– jubileumán életműve teljesebb megismerésén munkálkodva

Néprajzi Hírek, 2018, 47. évf., 43. szám, ...–... old.

A 18-19. századi magyar afrikai tanulmányok és ennek szereplői adta évszázados kép mostanában megváltozni látszik. A Benyovszky Móric és Magyar László uralta tájképbe az örökös nagy tér–idő varázsló immár számos *más* arcot (mögötte rejlő írásos produkciókkal) is ecsetjével belefest(het)ett. Hiszen kiderült, hogy 18. században – ugyan mindössze egy nyílt szemű egyiptomi utazásról készített fejezettel – François baron de Tott (Tóth Ferenc, 1730–1790) is *belopta* magát a gyakrabban idézett nemzetközi források kincses zsákjába. Dombay Ferenc orientalista alakja (1754 vagy 1758–1810) pedig egyenesen a marokkói történelem kútforrásként rajzolódik immár elénk (arab, török és perzsa nyelvtudásra alapozott nyelvleíró, történelmi, folklorisztikai, numizmatikai és filozófiai munkái latinul és németül jelentek meg).

De éppen jelen cikkünk témaadó tudósa, a mindössze 35 évet élt Jankó János egy ifjúkori összefoglalásának köszönhető, hogy eme írás szerzője felfigyelt pl. Gróf Károlyi Györgyre, aki 1834.08.19 és 1839.01.29. között lépett az Egyiptomot is megjáró szentföldi utazók sorába. És 2002-ben Nyíregyházán kiadott *Naplófeljegyzései*-ben ennek gazdagon (92–170. old.) nyomot hagyott.

Furcsa módon azonban Jankó János legismertebb újabb kori méltatói – így Balassa Iván vagy akár ifj. Kodolányi János (mi több, a *Néprajzi Lexikon*), ellentétben Thirring Gusztávval, Semayer Vilibálddal, Bendefy-Benda Lászlóval vagy Székely Andrással – gyakorlatilag megfeledkeznek arról, amit az idejekorán az életből eltávozott nagy magyar néprajztudósunk halála körüli emlékezések, életrajzok még szinte, már tevékenységét illetően, mondhatni, a *második középpontba* állítanak. Thirring Gusztáv a következőket írja 1903-ban a *Földrajzi*

Közlemények-ben megjelent, „Dr. Jankó János emlékezete” című írásában:

„Ebben az időben a fiatal... tehetség határozatlanságával sok mindenfélével foglalkozott... s Afrika iránti előszeretete nemsokára rajongássá vált.

Afrikát látni, Afrikában utazni, Afrikában felfedezéseket tenni, azt tekintette ő akkor élete legszebb feladatának...

Atyjának Klauzál-utcai műtermében volt egy kis emeleti fülke... Itt tanulmányozta ő az afrikai irodalmat, és szötte felfedező útjainak terveit. Egy alkalommal egy rengeteg láda könyvet mutatott nekem, mely címére érkezett.

»Nem kapom itt sehol az afrikai irodalmat – mondá –, hát elhozattam a bécsi Földrajzi Társaság könyvtárából a szükséges munkákat, valami nyolcvan kötetet.«

És a rengeteg könyvanyagot német, francia, angol, portugál munkákat, bámulatosan rövid idő alatt tudta feldolgozni, s abból kivenni azt, amire tanulmányaihoz, terveikhez szüksége volt...

Aki valaha is vette a fáradságot, hogy a teljesség igényével átfussa, Jankó mi mindennel foglalkozott, mi mindent is alkotott, az tudja, hogy Jankó 20 éves (1888. március 13.) és néhány napos korában „Afrika látásának vágyától égve indult el első afrikai útjára 1888. április végén”, és amikor május 16-án megérkezett, íme, így írja Thirring le Jankó szavait:

„Amidőn Afrika földére léptem – írja egyik hozzám intézett levelében – megcsókoltam ezt az én második hazámat”.

Nincs most lehetőség Jankó és Afrika kapcsolatát részletesen elemezni. Csak a következő tények szükséztű felsorolására vállalkozhatunk.

Jankó két utat tett Észak-Afrikában: mégpedig Egyiptomban, Algériában és Tunéziában. Ezekből az utakból mintegy két kötetre való, kb. 50-60 különféle igényű és terjedelmű dolgozat született, amelyek feltárása, összegyűjtése feladatát e recenzens vállalta magára. Jellemző, hogy tucatnyi írása máris könnyen megközelíthető az általam szerkesztett Magyar Afrika Tudástár elektronikus könyvtárban. Lásd tehát:

- 1887 Nő-utazók Afrikában, *Fővárosi Lapok*, 24, 743–744. old.
1887 A Kongó név eredete, *Földrajzi Közlemények*, 505–509. old.
1888 Érdekeink Észak-Afrikában, *Nemzetgazdasági Szemle*, 107–126. old.
1888 Kereskedelmünk Észak-Afrikában, *Nemzetgazdasági Szemle*, 12, 520–541. old.
1888 Afrika és a magyarok, *Budapesti Szemle*, 16. évf., 53. köt., 135. szám, 423–438. old.
1888 Kairói népalakok, *Magyar Szalon*, 9, 481–488. old.
1889 A bambusz, *Természettudományi Közöny*, 21, 489–496. old.
1889 Kabil Mária-Monda (ifj. Jankó János-tól), *Pesti Napló*, 40. évf., 200. szám, július 28., 1–2. old.
1890 Stanley legújabb utazása, *Földrajzi közlemények*, 113–124. old.
1894 Benyovszky emlékiratainak legújabb kiadása, *Századok*, 448–457. old.

De miről is írt Jankó egészen 1896-ig elnyúló jelentős afrikanisztikai publikációs tevékenysége során:

– Elsőként a két gazdasági-kereskedelmi témájú és máig figyelmet érdemlő dolgozatát említjük, e művek keletkezésének oka: Jankó az útjaihoz jelentős támogatást kapott a budapesti kereskedelmi és iparkamarától. A dolgozatok oly elmélyült és sok szempontú vizsgálatokkal szolgálnak, hogy módszertanát illetően akár napjainkban is hasznosítható lehetne.

– Másodikként, mint kiemelkedő művéről, a Nílus deltájának majd 100 old. terjedelmű geológiai elemzését említhetjük, amely eredeti érdeklődéséből született, és amely egyedülálló munkának számított az akkori szakirodalomban, a benne szereplő megállapítások nagyrészt ma is megállják a helyüket, a dolgozat doktori disszertációjának a szerepét is betöltötte.

– Amint már említettük, Jankónak köszönhetjük az Afrikában járt magyarok egyik alapvető korabeli tudománytörténeti felvillantását (1888) egy összefoglalóban (a másikat egyébként Márki Sándor készítette, 1884). Ezeknek az írásoknak a születése mutatja, hogy az akkori évtizedekben volt érdeklődés hazánkban Afrika iránt. Az értékes adatokkal telített szemle (Márkiéval együtt) egyébként máig rejt magában olyan neveket, akiknek személyét és tevékenységét fel kellene deríteni.

– Tudósunk számos cikkben foglalkozik az amerikai újságíróból lett nevezetes Afrika-utazóval, Henry Morton Stanley-vel, akiről később egy kb. 300 oldalas monográfiát is elkészít. Ez a kötet napjainkra

teljesen elbújt a hazai művelődési folyam áradatában, érdemes volna leporolni róla a port, és újra az érdeklődők kezébe adni.

– Többször foglalkozik Jankó a Benyovszky-komplexummal, bár a nagy kalandor iránti elfogultságtól ő sem ment, ezt ma már Lugosi Győző kollégánk némileg kárhoztatja.

– Foglalkozik Teleki Samu útjának jelentőségével, de az akkor Magyarországon kevésbé ismert (korábban már említett) Bárány Tóth Ferenc, egy emigrált Rákóczi-husár leszármazottjának egyiptomi útjával és beszámolóját is ismerteti, értékelve a benne rejlő, művészet-történeti és népszokásokat felidéző leírásokat, amelyek az újkori Európában szinte az elsőnek számítanak, és fontos művelődéstörténeti forrásul szolgálnak.

– További benyomásait, feltárásait, elemzéseit magába foglaló írások sorát említhetjük, ilyen címekkel:

A Faro Szongo vízesés a Kongón (Néhány szó Magyar László érdekében, 1887), A Kongó név eredete (1887), A sivatagban (1888), Egyiptom éjszaki partjain (1888), Az oroszok Afrikában (1888) Alexandriából (1888), A Menzáléh taván (1888), A rabszolgaság Afrikában (1888), A szenusiták (1888), A karáfái velinél (1888), Egyiptom geológiájához (1889), A Száhel partjain (1889), A bambusz (1889), A lótuszzevők szigetén (1889), A Kebbel (1889), Francia arabok (1889), A zsidó negyed Tuniszban (1889), Tripolisban (1889), és folytathatnánk... ezek csak 1888-1889-ből...

Két bájos írásáról kell még külön megemlékeznünk: Algériában egy iszlám hitű, de felvilágosult, franciául jól tudó kabiltól egy Máriamondát gyűjt és ad közre egy hazai napilapban, illetve megjelentet egy olyan különleges élménybeszámolót, amelyben a kairói utcai népalakokat mutatja be édesapja, az akkori évtizedek talán legkiemelkedőbb grafíkusa zseniális karikatúráival színezve.

Egyszóval a hazai afrikanisztikai tudománytörténeti törekvések immár fényre hozták azt a tényt, hogy egy sor mindeddig még rejtve maradt jeles személy és produkció, a már említett Tóth Ferenc báró, az ugyancsak említett és a kalapos király szolgálatában éveken át marokkói konzulsgot betöltő, egyúttal a marokkói történelem és kultúra kútforrásának számító, több mint tíz könyvet maga után hagyó Dombay Ferenc, a szentföldi-egyiptomi utazók sorába tartozó Geramb Ferdinánd tábornok, majd trappista szerzetes (1772–1848), Louis-Joseph-Ferdinand Walsin-Esterhazy, az algériai, régi török, illetve a francia gyarmatosítás kezdeteit két könyvében feltáró francia dandártábornok

(1807–1857), a 19. század legjelesebb felfedező afrikai utazásait nagy terjedelmű dolgozatokban ismertető Hunfalvy János (1820–1889) vagy az ausztráliai útja mellett szomáliai gyűjtést is végző, műveiben tengernyi afrikai adatot belezsúfoló Róheim Géza (1891–1953) mellett --- Jankó János személyében ugyancsak egy nagyfontosságú magyar afrikanistát ismerhetünk fel.

Úgy vélem, eme tragikusan fiatalon elhunyt zseniális néprajztudósunknak mostani jubileumán, így, legalább röviden, ezzel a hihetetlenül gazdag tevékenységi területével is érdemes volt, és a későbbiekben majd sokkal részletesebben és módszeresebben érdemes lesz szembenézni.

Bibliográfia

ANON

1979 Jankó János, *Néprajzi lexikon*, 2. kötet (F-Ka), ...–... old

BALASSA Iván

1975 *Jankó János*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 181 old. (A múlt magyar tudósai)

BENDEFY-BENDA László

1934 Jankó János afrikai tanulmányai, in: Bendefy-Benda László: *Magyar utazók Afrikában* (I. Felfedezők), Budapest, Magyar–Etiópiai Expedíció Országos Bizottsága, 203–207. old.

BIERNACZKY Szilárd

2013 Egy magyar világjáró emlékiratai – immár magyar nyelven (François Baron de Tott többek között a 18. századi Egyiptomról), *Afrika Tanulmányok*, 7. évf., 3. szám, 61–72. old.

2013 Magyar afrikanisztikai bibliográfia, *AHU MATT*, pp 1–231. old., No. 000.000.659, <http://afrikatudastar.hu>. (korrekciók, kiegészítések 2014. március/ 2014 March, 262 old, --- új, bővített kiadás, 2017, 307 old., 000.002.442) (Dombay, Geramb és Walsin-Esterházy műveinek adatait lásd e bibliográfiában, Internet)

2017–2018 Róheim Géza és Afrika, *Ethnologia*, 2. évf., 1-4. szám, 1-30. old. (megjelenés előtt)

JANKÓ János

(a korábban már adatolt dolgozatokat itt nem ismételjük meg)

1887 H. M. Stanley, *Nemzet*, július 23.

1887 Stanley utolsó utazása, *Nemzet*, szeptember 8.

1888 Stanley útjáról, *Budapesti Hírlap*, február, 23.

- 1888 A Nilus deltájában, *Budapesti Hírlap*, június 24.
 1889 Báró Tóth Ferenc utazása Egyiptomban 1771-ben, *Földrajzi Közlemények*, 17, 329–344. old.
 1889 Gróf Teleki Samu utazása Kelet-Afrikában, *Nemzet*, január 3.
 1890 *A Nilus Deltája*. A Delta földtani és földrajzi felépülése, *Magyar Állami Földtani Intézet Évkönyve*, VIII. köt., 119 old., több tábla rajzzal. (Németül: A M. Kir. Földtani Intézet Évkönyve VIII. 9. és kny. 1890.).
 1890 Stanley legújabb utazása, *Földrajzi közlemények*, 113–124. old
 1891 A Gróf Benyovszky-irodalom anyagáról, *Századok*, 718–735, 797–808. old.
 1891 *Stanley utazásai, kalandjai és felfedezései Afrikában*, Stanley eredeti művei alapján, Burdo életrajzi vázlatának felhasználásával, Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt, Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 281 old. + 1 tábla (újabb kiadása: 1907)

KÁROLYI György

- 2002 *Gróf Károlyi György naplófeljegyzései. 1833–1836*, Nyírgyháza, Szabol-Szatmár Megyei Levéltár, 322 old. (Közlemények 26)

KODOLÁNYI János ifj.

- 1968 Jankó János a néprajztudós, *Néprajzi Értesítő*, 50. köt., 7–15. old.

KRIZSÁN László

- 1993 Jankó János, in: BALÁZS Dénes szerk.: *Magyar Utazók Lexikona*, Budapest, Panoráma, 173–174. old.]

MÁRKI Sándor

- 1884 Magyarok Afrikában, *Pesti Napló*, 330. sz.

SEMAYER, Vilibáld

- 1902 †DR. Jankó János, *Néprajzi Értesítő*, 1902, 3. évf., 7. szám, 113–122. old.

SZÉKELY, András

- 1970 A geográfus Jankó János, *Földrajzi Közlemények*, 1970, 94. (18.) köt., 4. sz., 276–280. old.

SZINNYEI József

- 1897 Jankó János, in: *Magyar írók élete és munkássága*, V. kötet (Iczés-Kempner), Budapest, Hornyánszky.

THIRRING Gusztáv

- 1903 Jankó János emlékezete, *Földrajzi Közlemények*, 31. évf., V–VI–VII. füzet, május–június–július, 165–176. old.